

Irena Pulak

Akademia Ignatianum w Krakowie
Wydział Pedagogiczny

Małgorzata Wieczorek-Tomaszewska

Uniwersytet Jagielloński
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej

Wprowadzanie dziecka w świat współczesnych mediów jako element socjalizacji

The Introduction of the Child to the World
of Modern Media as an Element of Socialization

SŁOWA KLUCZOWE

socjalizacja, inkultu-
racja, media, edukacja
medialna, kompeten-
cje medialne

ABSTRAKT

Celem artykułu jest ukazanie znaczenia edukacji medialnej w procesie przygotowania dziecka do funkcjonowania we współczesnej przestrzeni komunikacyjnej i informacyjnej społeczeństwa XXI wieku. Obecnie mass media stanowią jeden z integralnych elementów naszego codziennego otoczenia. Widać to wyraźnie na przykładzie rozwoju mediów cyfrowych, które na przestrzeni ostatnich dekad stały się nieodłączną częścią środowiska, w którym dorasta młody człowiek. W tym kontekście edukacja medialna, zarówno w aspekcie technologicznym, jak i kulturowym, to działanie edukacyjne, zmierzające do wyposażenia dzieci i młodzieży w kompetencje medialne. Dzięki nabytym umiejętnościom wśród dzieci wykształcają się postawy świadomego i krytycznego odbioru mediów, a także racjonalnego posługiwania się nimi jako narzędziami komunikowania się, uczenia i pracy. W artykule zostały wyodrębnione i omówione te obszary edukacji medialnej, które są powiązane z procesem socjalizacji dziecka i wprowadzaniem go w wirtualną przestrzeń społeczną. W ramach oddziaływań wychowawczych zachodzą procesy socjalizacji i inkulturacji, które przygotowują dzieci i młodzież do życia w świecie cyfrowym

i ułatwiają im wejście w rzeczywistość społeczną zapośredniczoną przez media. Działania te budują odporność na występujące współcześnie zagrożenia i przez to, przynajmniej częściowo, zapewniają gwarancję bezpieczeństwa.

KEYWORDS ABSTRACT

socialization, enculturation, media, media education, media literacy

This article aims to show the importance of media education in the process of preparing children to function in the modern communication and information space of 21st century society. Today, the mass media are one of the integral elements of our everyday environment. This is evident in the example of the development of digital media, which in recent decades have become an indispensable part of the environment in which young people grow up. In this context, media education, both in technological and cultural terms, is the educational activity aimed at equipping children with media literacy. The acquired skills help children to develop a conscious attitude and critical reception of media as well as the rational use of them as tools of communication, learning and work. In the article these areas of media education have been identified and discussed, which are associated with the process of socialization of children and placing them into virtual social space. The processes of socialization and enculturation are part of educational activities, they prepare children and youths for life in the digital world and facilitate their entry into a social reality mediated by the media. These actions build resistance to the common threats of modern communication and increase the safety level in this way.

Znaczenie mediów w procesie socjalizacji

Środowisko społeczne człowieka w ciągu ostatnich dziesięcioleci uległo dużemu przeobrażeniu. Szczególnie upowszechnienie się Internetu, telefonii komórkowej i innych cyfrowych środków masowej komunikacji spowodowało zmiany w sposobach zachowań i relacjach społecznych. Media mają wpływ na sposób, w jaki funkcjonujemy w rodzinie, w szkole czy w przestrzeni publicznej. Mają również wpływ na organizację dnia codziennego, sposób spędzania wolnego czasu i kontakty międzyludzkie. Przemiany te są widoczne szczególnie wyraźnie na przykładzie dynamicznego rozwoju mediów społecznościowych i ich wpływu na funkcjonowanie jednostki w środowisku lokalnym czy w przestrzeni społecznej. Nowe formy zachowań dotyczą szczególnie młodszych grup społecznych. Dla dzieci i młodzieży ta wirtualna i cyfrowa przestrzeń

kontaktów społecznych, zapośredniczonych przez media staje się bardzo ważna w nawiązywaniu i utrzymywaniu kontaktów rówieśniczych. O jej znaczeniu i roli, jaką odgrywa w życiu młodego człowieka, świadczy ilość czasu spędzanego w sieci. Dane uzyskane w wyniku prowadzonych badań statystycznych wskazują na to, że proces ten stale się pogłębia. Zmieniają się także relacje pomiędzy dziećmi a rodzicami czy nauczycielami. Przekazy medialne dla młodego pokolenia zaczynają stanowić podstawowe źródło wiedzy i dominują wśród pozostałych kanałów informacyjnych. Nie tylko dostarczają wiedzy o otaczającym nas świecie, ale także ukazują i promują gotowe wzorce interpretacji przedstawianej medialnej rzeczywistości¹.

Rozpatrując znaczenie mediów, a szczególnie mass mediów, należy podkreślić, że z samego założenia mają one przypisaną funkcję socjalizacyjną, ponieważ nie tylko dostarczają informacji, ale także promują pewne wzorce zachowań zgodne z hierarchią wartości wyznawaną w danym społeczeństwie. Za ważny czynnik socjalizacyjny uznana została między innymi telewizja, pełniąca funkcję dostarczyciela i popularyzatora treści informacyjnych, edukacyjnych, rozrywkowych i kulturowych².

Encyklopedia PWN definiuje termin *socjalizacja* jako proces przejmowania przez jednostkę – pod wpływem oddziaływania środowiska społecznego – wiedzy, kompetencji komunikacyjnych oraz rozwój różnorodnych umiejętności psychospołecznych, w tym kształtowanie określonego systemu wartości i norm. Socjalizacja jest zatem realizowana poprzez kontakt ze wzorami zachowań i doświadczeń innych członków społeczności oraz ich wzajemne interakcje. Jest procesem ciągłym, ale przeważnie zachodzi i szczególnie ważną rolę odgrywa u dzieci i młodzieży, w okresie dzieciństwa i dorastania. Na proces socjalizacji składają się różnorodne elementy, w tym inkulturowanie, wychowanie i edukacja, kształtowanie postaw i uczuć oraz internalizacja obowiązujących w danym środowisku zasad i norm. Wszystkie działania socjalizacyjne mają na celu umożliwienie jednostce pełnego uczestnictwa w funkcjonowaniu grupy społecznej oraz osiągnięcie przez nią stanu tak zwanej dojrzałości społecznej³.

Efektom socjalizacji staje się zatem osoba dojrzała społecznie, która wyposażona jest w zdolność działania w ramach całego społeczeństwa i poszczególnych jego elementów. Dziecko w toku procesu rozwojowego dostosowuje się do prezentowanych mu wzorców osobowych, wpasowuje w ramy pewnego szablonu kulturowego, z którym się styka, przejmuje promowane w rodzinie czy przez instytucje oświatowe wartości i normy etyczne, przygotowując się tym samym do pełnienia określonych

¹ A. Kozłowska, *Oddziaływanie mass mediów*, Warszawa 2006, s. 87.

² E. Kałuzińska, *Echa socjalizacji medialnej. Frazemy telepochothane w wypowiedziach dzieci*, „Postscriptum Polonistyczne” 13(2014)1, s. 165.

³ *Encyklopedia PWN*, hasło: *Socjalizacja*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/socjalizacja;3977112.html> (dostęp: 13.09.2016).

ról społecznych⁴. Z tego powodu jako cel niniejszego opracowania Autorki uczyniły ukazanie znaczenia edukacji medialnej w procesie wychowania dziecka w świecie zdominowanym przez media.

Mass media po części i z różnym nasileniem pełnią wszystkie wymienione w definicji socjalizacji funkcje. Jednak ich wszechobecność powoduje, że siła i skala oddziaływania jest tak duża i znacząca. Poprzez wpływ na kształtowanie się tożsamości jednostki oraz możliwość promowania norm i standardów zachowania można współczesnym mediom przypisać rolę kreatora rzeczywistości społecznej. Można również na problem spojrzeć i z drugiej strony, traktując przekazy medialne jako odbicie problemów ujawniających się w danej społeczności. Media stają się wtedy odzwierciedleniem istniejącej rzeczywistości społecznej.

Postępująca mediatyzacja życia codziennego prowadzi do internalizacji – szczególnie przez młode pokolenie – prezentowanych w mediach postaw, wzorów oraz norm postępowania, dlatego ważne jest, aby oddziaływanie mediów w tym zakresie stało się przedmiotem zainteresowań specjalistów w zakresie nauk pedagogicznych. Jak zauważa J. Dobrołowicz, „w procesach spontanicznego wrastania jednostki w normy i wartości społeczne nastąpiło zasadnicze przesunięcie źródeł wpływów i czynników oddziaływania. Rodzina, szkoła i Kościół tracą na zakresie i sile swych wpływów – głównie na rzecz grupy rówieśniczej, mediów i kultury popularnej”⁵. Autorka ta podkreśla również, że media stanowią dzisiaj swoistą „soczewkę” – przez którą dzieci postrzegają i absorbują otaczającą je rzeczywistość społeczną. Promowany przez mass media sposób widzenia, często zunifikowany i zglobalizowany, wpływa na ich interpretację otaczającego je świata⁶.

Potrzeby w zakresie edukacji medialnej

Edukacja medialna jest obecnie elementem kształcenia ustawicznego dzieci, młodzieży i dorosłych. Jej celem jest wyposażenie uczących się w określoną wiedzę i umiejętności, które umożliwią świadomą i krytyczną percepcję treści medialnych, właściwy ich odbiór oraz posługiwanie się mediami jako narzędziami komunikowania i uczenia się⁷. Współczesna edukacja medialna jest nie tylko przekazywaniem informacji o mediach i mechanizmach ich oddziaływania, ale również wykorzystywaniem mediów do pozyskiwania potrzebnych informacji, jest też edukacją zorientowaną na zadania

⁴ A. Kozłowska, *Oddziaływanie mass mediów*, dz. cyt., s. 87.

⁵ J. Dobrołowicz, *Mediatyzacja współczesności a procesy socjalizacji i wychowania*, „Paedagogia Christiana” 34(2014)2, s. 142.

⁶ Tamże, s. 146-147.

⁷ A. Ogonowska, *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, Kraków 2013, s. 16.

praktyczne, takie jak tworzenie materiałów multimedialnych, zdjęć, prezentacji, filmów, stron internetowych itp.

S. Dylak określił tego rodzaju działania edukacyjne podejmowane w placówkach oświatowych jako kształcenie „o” mediach, „przez” media i „dla” mediów⁸. Edukacja „o” mediach prezentuje wiedzę o mediach, przedstawia genezę, historię, tendencje i perspektywy rozwoju mediów. Umożliwia poznanie języka mediów – znaków i symboli, ich odczytanie, zrozumienie oraz stosowanie adekwatnych środków artystycznych. Edukacja „dla” mediów i „przez” media polega na zdobywaniu odpowiednich kompetencji medialnych, które pozwolą przygotować dzieci i młodzież do korzystania z różnorodnych mediów elektronicznych, służących ich rozwojowi i edukacji. Ponadto kształtuje określone postawy aktywnego i krytycznego odbioru przez selektywny wybór spośród wielości i bogactwa treści prezentowanych przez media. Rozwija umiejętności rozumienia i interpretacji zawartości przekazów medialnych.

Edukacja medialna, definiowana przez D. Muszyńskiego i G. Stunżę⁹, jako działalność edukacyjna, odbywa się bezpośrednio w przestrzeni użytkowników mediów, korzystających z Internetu i nowoczesnych kanałów komunikowania. Ma na celu wykształcenie w nich określonych kompetencji, które pozwolą świadomie i bez przeszkód funkcjonować we współczesnej kulturze.

Podobnie anglojęzyczny termin *media literacy* określa zdolność do kompetentnej komunikacji w różnych formach przekazu, zarówno elektronicznych, jak i drukowanych, która przejawia się w świadomym użytkowaniu, rozumieniu, dedukcji i krytycznej ocenie przekazów wizualnych, dźwiękowych i słownych. Wychodząc naprzeciw potrzebom edukacyjnym ewoluującym wraz z procesami cywilizacyjnymi, obejmuje różnorodne środki przekazu i wyrazu, różne nośniki i źródła informacji, pokazując ich praktyczne i twórcze zastosowanie. Nauczanie *media literacy* jest „przygotowaniem, zwłaszcza dzieci i młodzieży, do świadomego i krytycznego odbioru mediów oraz racjonalnego posługiwania się nimi jako narzędziami pracy, komunikowania się i uczenia”¹⁰.

Dzięki nabytym umiejętnościom praktycznym i możliwości aktywnego zastosowania współczesnych mediów w celu komunikacji pokoleniowej, w ramach kultury uczestnictwa, rozwijane zostają kompetencje społeczne, na przykład tak bardzo pożądane – zdolność do współpracy w grupie przy użyciu nowoczesnych technologii komunikowania oraz umiejętność krytycznego odbioru komunikatów medialnych

⁸ S. Dylak, *Edukacja medialna w szkole. O mediach, przez media, dla mediów*, [w:] *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, Poznań 1997, s. 472.

⁹ D. Muszyński, G. Stunża, *Co to jest edukacja medialna?*, <http://www.nina.gov.pl/baza-wiedzy/co-to-jest-edukacja-medialna/> (dostęp: 9.09.2016).

¹⁰ M. Kaniewska, W. Strykowski, *Rola edukacji medialnej w społeczeństwie demokratycznym*, „Edukacja Medialna” (2000)4, s. 26.

i tworzenia medialnych treści. Stanowią bazę dla przyszłych zachowań w sieci zależnych od właściwego przygotowania młodych ludzi do świadomego pozyskiwania, odbioru, analizy i tworzenia komunikatów medialnych. Eliminują potencjalne zagrożenia występujące w sieci, które dzięki znajomości mechanizmów konstruowania treści medialnych stają się bardziej jawne, wolne od ukrytych manipulacji i łatwiejsze do odczytania w wielu kontekstach kulturowych.

Uczenie „medialnej piśmiennosci” jest formowaniem użytecznych kompetencji koniecznych w codziennych kontaktach z mediami. Przedmiotem działań ruchu *media literacy* są przede wszystkim najmłodszy uczestnicy kultury medialnej: dzieci i młodzież, którzy wtopieni w świat wirtualny niejednokrotnie nie potrafią świadomie oprzeć się zagrożeniom wynikającym ze swobody jego użytkowania. To dla ich bezpieczeństwa powołane zostały organizacje, zrzeszające głównie rodziców i nauczycieli, zajmujące się upowszechnianiem wiedzy o mediach i propagujące nabywanie odpowiednich kompetencji. W polskim szkolnictwie obecnie nie istnieje już międzyprzedmiotowa ścieżka edukacyjna wprowadzona reformą rządową w 1999 roku. Nie milkną wciąż postulaty o przywrócenie edukacji medialnej niezależnej pozycji w programach nauczania jako elementu szkolnego kształcenia¹¹, w nawiązaniu do propozycji wypracowanych podczas wiedeńskiego Sympozjum UNESCO (1999) pt. *Edukacja medialna a epoka cyfrowa*. Rekomendacje naukowców i specjalistów od mediów zakładały wprowadzenie wychowania do mediów w krajowych programach nauczania, zachowując jej charakter edukacji ustawicznej i nieformalnej¹².

W ramach podstawowych założeń edukacja medialna ma zatem przygotowywać członków społeczeństwa do roli odbiorcy mass mediów, a więc do analizowania, krytycznej oceny, identyfikowania i pozyskiwania informacji, odczytywania ich kontekstu (np. politycznego, społecznego, kulturowego), dokonywania interpretacji treści medialnych oraz roli twórcy, czyli kreatora tekstów medialnych, który dobiera odpowiednie środki wyrazu w celu przekazywania określonych wiadomości.

Zagadnienia edukacji medialnej ważne z punktu widzenia socjalizacji

Opracowaniem, które w sposób kompleksowy i systematyczny przedstawia zakres treści w sferze edukacji medialnej, jest *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych* opracowany przez Fundację Nowoczesna Polska. W roku 2014 ukazał

¹¹ *Wnioski i rekomendacje po I Kongresie Edukacji Medialnej, 2014*, <http://ptem.org.pl/wnioski-i-rekomendacje-po-i-kongresie-edukacji-medialnej/> (dostęp: 13.09.2016).

¹² W. Godzic, *Uczyć do mediów czy rozumieć media?*, [w:] *Pedagogika mediów. Materiały Konferencji Naukowej. Kielce, 14 kwietnia 2000 roku*, red. J. Detka, Kielce 2000, s. 45-46.

się Katalog 2.0, ulepszona wersja poprzedniego, uwzględniająca wyniki przeprowadzonych badań i konsultacji w środowisku naukowym¹³. Prezentowane w katalogu kompetencje posłużyły autorkom do wyodrębnienia dwóch głównych obszarów i szczegółowych kategorii, w obrębie których zachodzi proces socjalizacji. Zatem z punktu widzenia socjalizacji dziecka w młodszym wieku (do ukończenia szkoły podstawowej) do ważnych obszarów w zakresie edukacji medialnej należą:

- proces inkulturacji i nabywania wiedzy o mediach
- oraz wprowadzenie do funkcjonowania w cyfrowej przestrzeni społecznej.

Kategorie działań podejmowane w poszczególnych obszarach wraz z ich krótkim opisem zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Tab. 1. Obszary i kategorie działań socjalizacyjnych w zakresie edukacji medialnej.

Obszary i kategorie działań socjalizacyjnych w zakresie edukacji medialnej		
Inkulturation i wiedza o mediach		
1.	Nabywanie wiedzy o mediach, przez media i dla mediów	Kształtowanie umiejętności korzystania z różnorodnych mediów i narzędzi medialnych, przygotowanie własnych wypowiedzi medialnych (np. zdjęcie, prezentacja, nagranie audiowizualne). Zapoznanie dzieci z obowiązującym w danym społeczeństwie zbiorem norm, zasad i wartości w kontekście korzystania z mediów.
2.	Wprowadzanie dziecka w kulturę przez kontakt z mediami	Kształtowanie postaw estetycznych w kontekstach medialnych, znajomość języka mediów, stosowanych powszechnie form wizualnych, np. ikon i symboli.
Funkcjonowanie w cyfrowej przestrzeni społecznej		
1.	Krytyczny odbiór treści medialnych	Rozbudzanie świadomości tendencyjności przekazu i manipulowania informacją medialną (np. identyfikacja przekazów reklamowych), ocena wiarygodności prezentowanych za pomocą mediów treści, umiejętność dokonywania prawidłowego wyboru źródeł informacji, weryfikacja i potwierdzenie autentyczności znalezionych informacji.
2.	Komunikowanie z innymi za pomocą mediów cyfrowych (komunikacja interpersonalna)	Korzystanie z różnych kanałów i form komunikacji cyfrowej (komunikacja werbalna, komunikacja wizualna, np. stosowanie emotikonów, prezentowanie zdjęć), znajomość ich specyfiki, stosowanie netykiety – posługiwanie się formami grzecznościowymi.

¹³ *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych 2014*, Fundacja Nowoczesna Polska, Narodowy Instytut Audiowizualny NInA, <<http://katalog.edukacjamedialna.edu.pl>> (dostęp: 13.09.2016).

3.	Przygotowanie do funkcjonowania w społecznościach wirtualnych	Korzystanie z mediów społecznościowych w komunikacji grupowej, prezentowanie własnych opinii z zachowaniem norm i zasad współżycia społecznego (np. redagowanie postów na forum).
4.	Zachowanie bezpieczeństwa w przestrzeni wirtualnej	Zapoznanie z zasadami bezpiecznego zachowania podczas korzystania z mediów, wypracowanie prawidłowych nawyków i postaw umożliwiających ich przestrzeganie.

Źródło: opracowanie własne

Wymienione kategorie działań przenikają i uzupełniają się wzajemnie, dlatego trudno wytyczyć między nimi precyzyjną granicę. Na pierwszy obszar działań składa się przede wszystkim wiedza na temat samych mediów i mechanizmów ich działania. Z kolei drugi obszar tworzą praktyczne umiejętności poruszania się we współczesnym środowisku medialnym. Wszystkie wyróżnione w tabeli kategorie zostaną scharakteryzowane poniżej.

Nabywanie wiedzy o mediach, przez media i dla mediów

Pierwszą podstawową kategorią wchodzenia dziecka w świat mediów jest systematyczne nabywanie wiedzy o mediach, przez media i dla mediów. Te trzy nurty nauczania edukacji medialnej opisane wcześniej odzwierciedlają podstawowe jej zadania, którymi są przekazywanie wiedzy o mediach i mechanizmach ich oddziaływania, wykorzystanie mediów do wyszukiwania potrzebnych w danym momencie informacji oraz kreowania własnych wypowiedzi medialnych.

Dzieci przede wszystkim zaznajamiają się z urządzeniami, takimi jak: radio, telewizja, komputer, telefon komórkowy itp. Uczą się je obsługiwać, poznają kontekst, wiedzą, że media mogą służyć różnym celom: rozrywce, edukacji, poszukiwaniu informacji, komunikowaniu się z innymi. Dzieje się to niejako automatycznie. O wiele ważniejszym elementem przygotowania do korzystania z mediów jest uświadomienie pewnych konsekwencji wynikających z ich obecności. Młody człowiek, funkcjonując w przestrzeni medialnej, powinien pamiętać, że źródła informacji mogą różnić się między sobą rzetelnością, kompletnością i aktualnością przekazywanych danych. Potrzebne jest więc od najmłodszych lat kształtowanie krytycznego podejścia w odniesieniu do informacji prezentowanych przez media i ukazywanie, że świat kreowany w mediach odbiega od tego rzeczywistego, z którym mamy do czynienia w bezpośrednim kontakcie. Podobnie wirtualne światy budowane w grach nie mogą zastępować realnego środowiska, w którym żyjemy, i wzajemnych relacji międzyludzkich.

Wprowadzanie dziecka w kulturę przez kontakt z mediami

Media współcześnie stanowią podstawowe źródło wiedzy o świecie i naszym otoczeniu, dzięki nim możemy oglądać nieznane kraje i kultury, poznawać ich historię, podziwiać przyrodę, zwiedzać muzea i galerie. Mass media pozwoliły nie tylko elitom na codzienny kontakt ze sztuką i literaturą. Zadaniem edukacji medialnej jest wzbudzanie potrzeb w zakresie obcowania z kulturą wysoką, przygotowanie dzieci i młodzieży do korzystania z ogólnodostępnych dóbr kultury. Aby to miało miejsce, niezbędne jest kształtowanie odpowiednich umiejętności i postaw.

Dojrzały odbiorca potrafi ocenić przekaz medialny w kategoriach etycznych, estetycznych i merytorycznych. Umiejętności te kształtowane są stopniowo, w środowisku domowym, szkolnym, na wszystkich etapach nauczania. Wartościowanie odbieranych treści medialnych jest istotnym elementem wychowania medialnego. Zakłada ono czynny udział osób dorosłych wprowadzających dziecko w życie społeczne w konkretnych sytuacjach codziennych. Działania inkulturacyjne obejmują kształtowanie postaw etycznych, kształcenie umiejętności rozpoznawania wartości prezentowanych w przekazach medialnych, na przykład dobra i zła. Dziecko w wieku szkolnym, oglądając film, powinno umieć dokonać oceny postawy i zachowania bohatera, dostrzec popularne stereotypy kulturowe, środowiskowe i osobowe (np. ze względu na rasę, płeć i narodowość). Dobrze, aby świadomie i samodzielnie wybierało wartościowe treści medialne (programy telewizyjne, gry komputerowe, oglądane filmy).

W przestrzeni medialnej, tak jak w przestrzeni społecznej, obowiązują pewne normy i reguły zachowania. W sieci te zasady określane są mianem netykiety. Zadaniem socjalizacji jest wyposażenie młodego człowieka w wiedzę i umiejętności prawidłowego poruszania się w środowisku cyfrowym. Składają się na nią między innymi znajomość języka mediów, świadomość odmienności komunikacji zapośredniczonej, jej specyfiki oraz umiejętność stosowania różnorodnych form przekazu, w zależności od realizowanych celów.

W przypadku młodego pokolenia szczególnie należy zwrócić uwagę na perswazyjny charakter wielu treści medialnych, z którymi się stykamy. Mają one za zadanie ukształtowanie określonych zachowań konsumenckich, szczególnie niebezpieczne oddziaływanie na dzieci ma przekaz reklamowy. Budowanie odporności na nie wpisuje się również w proces wychowania i socjalizacji.

Krytyczny odbiór treści medialnych

Prawidłowe korzystanie z Internetu wiąże się z posiadaniem wiedzy na temat źródeł informacji, ich jakości i wiarygodności. Dziecko, pozyskując informację z sieci, musi mieć świadomość, że nie każda informacja jest prawdziwa, że może spotkać się z informacjami niepełnymi czy też specjalnie zafałszowanymi. W procesie edukacji

medialnej kształtowana jest umiejętność dokonywania wyboru odpowiednich w danej sytuacji źródeł informacji, na przykład dziecko wie, kiedy po informacje może sięgnąć do portali internetowych, kiedy do źródeł encyklopedycznych drukowanych lub elektronicznych, a kiedy należy zapytać rodziców i nauczycieli. Wiąże się z tym znajomość kryteriów oceny źródeł informacji i popularnych narzędzi wyszukiwawczych. Świadomość, że nadawcy informacji mogą chcieć wywierać na niego wpływ i skłaniać do określonych zachowań, pomaga odróżnić przekaz reklamowy od rzetelnych informacji.

Komunikowanie z innymi za pomocą mediów cyfrowych (komunikacja interpersonalna)

Umiejętnością niezbędną w dzisiejszych czasach jest efektywna komunikacja sieciowa, wymagająca znajomości podstawowych narzędzi i technologii. Pozwalają one wykorzystywać różne kanały komunikacyjne, tworzyć zarówno komunikaty formalne, jak i nieformalne i posłużyć się różnorodnymi formami prezentacji informacji (prześłać zrobione przez siebie zdjęcie, nagranie filmowe i dźwiękowe).

W praktyce uczeń szkoły podstawowej powinien umieć napisać wiadomość mailową w różnych kontekstach relacji społecznych. Inną formę przybierze wiadomość do rówieśników, a inną do nauczyciela, na przykład w zależności od sytuacji uczeń zamieszcza na końcu tekstu odpowiedni zwrot grzecznościowy. Stosowanie w komunikacji interpersonalnej symboli, znaków i emotikonów wiąże się również ze znajomością pewnych konwencji i zwyczajów.

Przygotowanie do funkcjonowania w społecznościach wirtualnych

Cyfrowa przestrzeń przejmuje obecnie funkcję przestrzeni społecznej, w której ma miejsce komunikacja grupowa. Proces ten widoczny jest szczególnie na przykładzie portali społecznościowych, takich jak Facebook, Instagram, Twitter itp. Wirtualne grupy działają według określonych zasad i norm zachowania. Młode pokolenie, które tak aktywnie działa w przestrzeni cyfrowej wdraża się stopniowo do prawidłowego uczestniczenia w życiu wirtualnych społeczności. Na przygotowanie to składa się wiele elementów, takich jak założenie profilu, stworzenie wirtualnego wizerunku, uczestniczenie w dyskusjach sieciowych, umieszczanie informacji o sobie, w tym zdjęć i filmów.

Świadomy członek wirtualnej społeczności potrafi efektywnie się komunikować, wypowiadać się na forum, tworzyć własne przestrzenie kontaktów, znaleźć w sieci osoby, które mają wspólne zainteresowania. Ale też dysponuje wiedzą na temat zagrożeń wynikających z udostępniania treści szerokiemu gronu odbiorców, czuje odpowiedzialność za publikowane przez siebie informacje, dostrzega negatywne konsekwencje

wynikające z umieszczania w sieci informacji o innych, szczególnie tych prezentowanych w nieodpowiedniej formie i bez zgody osób zainteresowanych. Jest w stanie przewidzieć konsekwencje pewnych działań, na przykład zdaje sobie sprawę, że śmieszny filmik wrzucony do sieci, kompromitujące zdjęcie czy tylko złośliwy komentarz potrafią wyrządzić wiele zła.

Możliwość nawiązywania kontaktu i poznawanie nowych użytkowników w serwisach społecznościowych, na forach tematycznych oraz przez różnorodne komentarze i komunikatory to główne i najbardziej atrakcyjne dla młodych cechy Internetu. To właśnie młodzi ludzie są otwarci na nowe kontakty oraz tak bardzo tolerancyjni i ufni w stosunku do drugiego człowieka, że nie dostrzegają potencjalnych niebezpieczeństw. Niestety świat wirtualny, tak jak i świat realny, to również ludzie o złych intencjach i to właśnie przed nimi należy chronić szczególnie dzieci. Wszystkie wypowiedzi w sieci, zarówno tekstowe, jak i multimedialne, wszystkie zdjęcia, nagrane filmy i komentarze mogą zostać upublicznione i wykorzystane w sposób niegodziwy przez na przykład obrażoną koleżankę. To rodzic, opiekun lub nauczyciel ma zwrócić uwagę na problem przypadkowych kontaktów w sieci oraz wpajać dziecku zasadę ograniczonego zaufania, rozmawiać o zagrożeniach i nakłaniać do powściągliwości w ujawnianiu informacji o sobie. Uczniowie w wieku szkolnym wymagają silnego wsparcia ze strony dorosłych, nie mają oni jeszcze wykształconych dostatecznych mechanizmów obronnych, a wszelkie problemy w kontaktach społecznych w sieci mogą zaburzyć ich późniejszy rozwój i spowodować niską samoocenę.

Mając na uwadze powszechność negatywnych zjawisk dotyczących komunikacji cyfrowej wśród młodzieży, w tym często obserwowane zachowania związane bezpośrednio lub pośrednio z cyberprzemocą i stalkingiem, w ramach działań edukacyjnych uwzględnia się różne perspektywy. Należy zatem uczyć, jak się przed nimi bronić, i równocześnie przypominać młodym użytkownikom, że po drugiej stronie ekranu znajduje się inna osoba, której należy się szacunek, oraz że normy moralne i wartości dotyczą również mediów i komunikacji zapośredniczonej, nie ma więc większej różnicy w obrażaniu kogoś w sieci i twarzą w twarz.

Zachowanie bezpieczeństwa w przestrzeni wirtualnej, higiena korzystania z mediów

Nowe technologie stworzyły niewątpliwie wiele możliwości poszerzania horyzontów poprzez dotarcie do nieograniczonych zasobów wiedzy. Intensywna aktywność dzieci i młodzieży podczas pracy przy komputerze przekłada się niestety na wiele niebezpieczeństw, których istnienie jest uświadamiane już bardzo młodym ludziom, w celu uniknięcia w przyszłości anomalii rozwojowych i społecznych. Szczególną grupę stanowią zagrożenia psychiczne związane głównie z uzależnieniami, na przykład

od Internetu, komputera, gier elektronicznych. To właśnie wybór odpowiednich treści jest konieczną umiejętnością, zapewniającą asymilację kulturową i środowiskową. Atrakcyjność przekazu multimedialnego i interaktywnego powoduje często bezkrytyczną fascynację światem wirtualnym (np. grami komputerowymi), powodując pełne zanurzenie dziecka w tej iluzorycznej rzeczywistości. Niedojrzała psychika małego dziecka nie jest często w stanie samodzielnie poradzić sobie z powrotem do codzienności. Drugi zespół nieodpowiednich zachowań dotyczy sfery zdrowia fizycznego, gdzie często można dostrzec brak odpowiedniego przystosowania sprzętu, mebli i oświetlenia do potrzeb dzieci i młodzieży, co skutkuje w przyszłości upośledzeniami narządów ruchu, niedowładami i zwyrodnieniami. Dzieci w wieku przedszkolnym korzystają z urządzeń elektronicznych głównie do zabawy, grania lub oglądania bajek, później także do nauki. Niestety nadużywają ich, co przekłada się na brak ruchu i aktywności na świeżym powietrzu.

Znajomość zasad bezpieczeństwa i higieny korzystania z mediów należy do ważnych zadań socjalizacji. Dziecko musi zdawać sobie sprawę, że trzeba ograniczać czas spędzany przed telewizorem lub komputerem, uważać na pobierane z Internetu materiały, ze względu na nieznaną źródło pochodzenia lub treści niedostosowane do wieku odbiorcy. Z kolei rodzice w porozumieniu z dzieckiem ustalają zasady korzystania z urządzeń elektronicznych i co wydaje się dużo trudniejsze w realizacji systematycznie ich przestrzegać.

Zakończenie

Podsumowując dotychczasowe rozważania, warto podkreślić, że pierwsze spotkanie dziecka z mediami ma miejsce w rodzinie, dlatego też ona ponosi główną odpowiedzialność za prawidłowe przygotowanie młodego użytkownika w zakresie edukacji medialnej. Dzieje się tak poprzez wyznaczenie ram i reguł korzystania z urządzeń medialnych, w tym kontroli treści, czasu i form. Stanowi to jednak pierwszy krok na drodze do ukształtowania dojrzałego odbiorcy. Podstawą wszelkich działań pedagogicznych w procesie wychowania do mediów jest nawiązanie kontaktu z dzieckiem, bezpośrednie rozmowy o doświadczeniach związanych z odbiorem przekazów, ich oceną, wzbudzonymi emocjami i wartościowaniem. J. Dobrołowicz podkreśla, że samotność młodych ludzi w kontaktach z mediami stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń współczesnej socjalizacji¹⁴.

Świadomi rodzice czują potrzebę uczestniczenia i towarzyszenia dziecku w jego kontaktach ze światem technologii multimedialnych oraz uczenia korzystania

¹⁴ J. Dobrołowicz, *Mediatyzacja współczesności a procesy socjalizacji i wychowania*, dz. cyt., s. 149.

z telewizji, komputera, Internetu i urządzeń mobilnych przez osobisty przykład, chociażby wspólne doświadczanie sukcesów i porażek w grach komputerowych. Dobrą formą wprowadzania dziecka w przestrzeń nowych mediów jest zabawa, jak rodzinne fotografowanie, nagrywanie i edytowanie filmów, tworzenie albumów, prezentacji oraz publikowanie ich w sieci. Wyzwalamy wtedy u dziecka postawy twórcze, pokazując, że można być nie tylko biernym odbiorcą prezentowanych przez media treści, ale i kreatorem komunikatów medialnych, przestrzegając przy tym przepisów prawnych i norm etycznych.

Edukacja medialna zdaniem specjalistów stanowi ważne zadanie społeczne¹⁵, które wymaga włączenia w główny nurt współczesnej socjalizacji. Wsparciem dla rodziców w tym zakresie muszą być szkoły, instytucje kulturalne i oświatowe. Częściowo już ma to miejsce, treści z zakresu edukacji medialnej pojawiają się w podstawie programowej na każdym etapie kształcenia. Realizowanych jest również wiele projektów wspomagających przygotowanie do bezpiecznego i prawidłowego korzystania z oferty medialnej. Mimo tych inicjatyw skala potrzeb stale rośnie, bowiem działań edukacyjnych w zakresie edukacji medialnej wymagają również dorośli użytkownicy mediów, w tym rodzice. Wynika to z ogromnej dynamiki zmian, jakich jesteśmy świadkami w sferze nowych technologii i sferze relacji społecznych.

Bibliografia

- Dobrołowicz J., *Mediatyzacja współczesności a procesy socjalizacji i wychowania*, „Paedagogia Christiana” 34(2014)2.
- Drzewiecki P., *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej? Program nauczania dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z opracowaniem metodycznym*, Otwock – Warszawa 2010, <<http://otworzksiazke.ceon.pl/books/28422/pages/51055>> (dostęp: 13.09.2016).
- Dylak S., *Edukacja medialna w szkole. O mediach, przez media, dla mediów*, [w:] *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, Wydaw. eMPI2, Poznań 1997.
- Encyklopedia PWN*, <<http://encyklopedia.pwn.pl>> (dostęp: 13.09.2016).
- Godzic W., *Uczyć do mediów czy rozumieć media?*, [w:] *Pedagogika mediów. Materiały Konferencji Naukowej. Kielce, 14 kwietnia 2000 roku*, red. J. Detka, Kielce 2000.
- Kałuźńska E., *Echa socjalizacji medialnej. Frazemy telepochodne w wypowiedziach dzieci*, „Postscriptum Polonistyczne” 13(2014)1.
- Kaniewska M., Strykowski W., *Rola edukacji medialnej w społeczeństwie demokratycznym*, „Edukacja Medialna” (2000)4.

¹⁵ P. Drzewiecki, *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej? Program nauczania dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych z opracowaniem metodycznym*, Otwock – Warszawa 2010, <<http://otworzksiazke.ceon.pl/books/28422/pages/51055>> (dostęp: 13.09.2016).

- Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych 2014*, Fundacja Nowoczesna Polska, Narodowy Instytut Audiowizualny NInA, <http://katalog.edukacjamedialna.edu.pl> (dostęp: 13.09.2016).
- Kozłowska A., *Oddziaływanie mass mediów*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2006, <http://depot.ceon.pl/handle/123456789/1817> (dostęp: 13.09.2016).
- Lepa A., *Pedagogika mass mediów*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1998.
- Muszyński D., Stunża G., *Co to jest edukacja medialna?*, <http://www.nina.gov.pl/baza-wiedzy/co-to-jest-edukacja-medialna/> (dostęp: 9.09.2016).
- Ogonowska A., *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2013.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, GWP, Sopot 2011.
- Strykowski W., *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa, Media a edukacja*, Wyd. eMPi, Poznań 2002.
- Wnioski i rekomendacje po I Kongresie Edukacji Medialnej*, 2014, <http://ptem.org.pl/wnioski-i-rekomendacje-po-i-kongresie-edukacji-medialnej/> (dostęp: 13.09.2016).

ADRES DO KORESPONDENCJI

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE

Dr Irena Pulak
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Pedagogiczny,
Instytut Nauk o Wychowaniu,
Katedra Dydaktyki i Wczesnej Edukacji Dziecka
e-mail: irena.pulak@ignatianum.edu.pl

Mgr Małgorzata Wieczorek-Tomaszewska
Uniwersytet Jagielloński, Wydział Zrządzenia i Komunikacji Społecznej,
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa (Doktorantka)
e-mail: m.wieczorek-tomaszewska@uj.edu.pl